

УДК 821.161.3.0.(043) + 141.32

ЭКЗИСТЭНЦЫЯЛЬНЫЯ МАТЫВЫ Ё ТВОРЧАСЦІ ВАСІЛЯ БЫКАВА

Ю.А. Каламійцава

Асаблівасць быкаўскай прозы апошняга перыяду творчасці характарызуецца ярка выражанай экзістэнцыяльнай накіраванасцю, ё адрозненні ад ранняга перыяду, дзе толькі нараджалася экзістэнцыяльная тэматыка. У яго творчасці нават існуе ярка выражанае стылёвае і моўнае падабенства да экзістэнцыяльных твораў. Апавяданні Васіля Быкава не толькі, як і творы Сартра, Камю і Дастаеўскага напісаныя ё філасофскай форме, альбо ё форме прытчы, але маюць і аднолькавае сэнсавое гучанне, нават у назвах: “Мёртвыя без пахавання” і “Сцяна” (інакш “Мур”) ё Сартра і “Мёртвым не баліць” і “Сцяна” ё Быкава, раман “Бедныя людзі” Дастаеўскага і апавяданне “Бедныя людзі” Быкава.

Калі ранні перыяд творчасці Быкава вызначаецца рэалістычнасцю так званай лейтэнанскай прозы, то проза 90-х і 2000-х гадоў ё сваёй метафарычнасці і прытчавасці з’яўляецца сімвалічнай, як і творы французскіх экзістэнцыялістаў. Асаблівае месца ё творчасці В. Быкава займае праблема свабоды. У апошнія гады Быкаў стварае шэраг кароткіх апавяданняў, у якіх чалавек, альбо цэлая грамада пастаўлены ё сітуацыю, выйсце з якой вызначаецца ўласным выбарам. Быкаўскія героі заўсёды пастаўлены аўтарам ё складаную сітуацыю паміж жыццём і смерцю. Сітуацыю, калі выбарам з’яўляецца рашэнне “быць чалавекам ці перастаць існаваць”.

Праблема свабоды і адказнасці ва ўмовах таталітарнай сістэмы – асноўная тэма апавяданняў Быкава апошніх гадоў. Філасофскія разважанні Васіля Быкава пра свабоду маюць ярка выражаную экзістэнцыяльную накіраванасць і сугучны з ідэямі Сартра і Камю, але і маюць свае адрозненні. Свабода ё разуменні Быкава – “найбольш маральна-фізічная каштоўнасць, дадзеная кожнай жывой істоце фактам яе нараджэння. Усё жывое і карыстаецца тою каштоўнасцю, наколькі гэта мажліва ё складаным забытым свеце арганічнага існавання. Апроч хіба чалавека, якому мала прыроджанай свабоды. Каб у поўнай меры спазнаць і адчуць яе неабходнасць, яму наканавана прайсці праз хітраспляцены лабірынт жыцця, а то і застацца ё адным з яго тупікоў. І там прызвычаіцца, змарнець, страціць прыроджаны дар свабоды, адаптавацца дзеля элементарнае мэты біялагічнага існавання. Зрабіцца часткай натоўпу, грамадства, электарату – такім, як усе” [1, с. 535].

Быкаўская інтэрпрытацыя свабоды звязана з неабходнасцю “зрабіцца часткай натоўпу”, каб потым вырвацца з яго. Калі ё чалавека не было вопыту страты свабоды, ён ніколі не адчуе яе значнасці. Для чалавека, на думку Быкава, важным з’яўляецца зрабіць для сябе асноўны выбар: пераадоліць залежнасць ад соцыуму шляхам творчай рэалізацыі і здзяйснення самага сябе, альбо “прыстасавацца, каб дамагчыся безканфліктнага існавання” [1, с. 536]. Быкаўскі герой народжаны савецкай таталітарнай сістэмай, якая рабіла чалавека вінцікам у сваім складаным механізме. У апавяданні Быкава “Перад канцом” стары гаворыць “Свабода гэта сімвал, філасофская катэгорыя. Свабода наогул. Народу яна без патрэбы, народ і ня ведае, што з ёй рабіць. Бо ён ніколі з ёй немеў справы. Народу патрэбна, каб над ім гаспадарылі, гэта ё ягонай крыві” [2, с. 200]. З праблемай свабоды ё Быкава непарыўна звязана і праблема выбару. Выбар з’яўляецца заўсёды і выбарам самага сябе, сваёй будучыні. Герой апавядання “Труба”, які быў выпадкова

запаены ў газавую трубу, выбірае больш не метацца і не рухацца не ў які бок. Яго выбар – застацца на адным месцы і сканаць. Для яго ўжо не важна, шукаюць яго, ці не, ці будзе турбавацца яго жонка, - ён прыйшоў да свайго лагічнага фіналу ў жыцці.

Экзістэнцыяльныя героі Быкава – ахвяры палітычнага абсурду камуністычнай сістэмы, ахвяры сацыяльных абставін. У адрозненні ад сартраўскіх герояў, не яны адварочваюцца ад соцыуму, а гэта соцыум адмаўляе іх. Пакінутыя сваім грамадствам, нават ганімыя ім, героі сутыкаюцца з адзінотай, “якая набывае формы трагічнай раз’яднанасці са светам” [6, с. 207]. Усялякія памкненні асобы ў такіх абставінах з’яўляюцца безвыніковымі, і чалавек страчвае надзею і адчувае безсэнсоўнасць існавання. Такім чынам, адчужанасць чалавека нараджае відавочны абсурд. Праблема чалавечага існавання ў быкаўскай прозе непарыўна звязана з катэгорыямі свабоды і выбару. Свабода для Быкава – “скіроўваецца ў бок абмежаванасці уплыву сацыяльнага фактара” [6, с. 211]. На думку аўтара, чалавек набывае ўласную годнасць і самасвядомасць толькі ў тым выпадку, калі аддзяляецца ад палітыцы і ад грамадства. Бунт быкаўскіх герояў часцей за ўсё праяўляецца ў ярка выражаным пратэсце супраць абставін і абсурду сістэмы, якія часцей за ўсё вымушаюць героя перастаць змагацца, скончыць жыццё самагубствам, або ахвяраваць сабою, спадзяючыся на лепшую долю іншых.

Такім чынам, аналіз творчасці аўтара дазваляе канстатаваць, што разуменне чалавека Быкавым аналагічна разуменню чалавека ў французскім экзістэнцыялізме. Праблема свабоды і выбара, прадстаўленыя аўтарам, дазваляе ўбачыць ў асобе В. Быкава самабытнага прадстаўніка экзістэнцыяльнага напрамку і далучыць аўтара да прадаўжальніка французскай экзістэнцыяльнай традыцыі ў беларускай літаратуры.

Спіс скарыстаных крыніц

1. Быкаў, В. Доўгая дарога дадому. Кніга ўспамінаў / В. Быкаў – Мінск, 2004. – 544 с.
2. Быкаў, В. Поўны збор твораў. У 14 т. Т.1. Аповесці, апавяданні і прыпавесці 90-х і 2000 -х гадоў, / В. Быкаў – Мінск, 2005. – 656 с.
3. Локун, В. І. Васіль Быкаў ў кантэксце сусветнай літаратуры : манаграфія / В. І. Локун.- Мінск, 2005. – 228 с.

УДК 316.75:32

МЕНТАЛЬНОСТЬ КАК ПРЕДПОСЫЛКА ФОРМИРОВАНИЯ ОПРЕДЕЛЕННОГО ТИПА ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Е.С. Лученкова

Современная Беларусь представляет собой трансформирующееся общество, в котором пока еще не до конца сформирована целостная система мировоззренческих ценностей, в том числе политических. С одной стороны, возникают новые демократические модели мировосприятия, с другой, довлеет славянский патриархально-подданический тип ментальности.

Ментальность как самостоятельный феномен следует отличать от общественных настроений, ценностных ориентаций. Она выражает привычки, пристрастия, коллективные эмоциональные шаблоны. Общественные настроения переменчивы, ментальность более устойчива. Она включает в себя ценностные ориентации,